

Wervers actiefst in Propinsi Jawa Timor

(Herkomstgebied van de Javaanse contractarbeiders, 1890-1939)

Inleiding

Na ruim een eeuw in de historie is het nu duidelijk geworden waar wervers in Nederlands-Indië gedurende 1890-1939 Javaanse contractanten voor de plantage arbeid in Suriname ronselden. Velen van de Javaanse contractanten hadden niet eens een idee waar Suriname lag en hoe ver dat land van hun vaderland verwijderd was. Wel is bij hun "Tanah Sabrang" bekend, dat ongeveer "streek aan de overkant" betekent. Veel is intussen over de wervingspraktijken van de Javanen geschreven, onderzocht en onderwerp van promotie onderzoek geweest. Echter het specifieke werkgebied is nooit aan het licht gekomen. Enkel dat de wervingspraktijken plaats hebben gevonden op het eiland Java. Het is inderdaad zo dat het eiland Java in het algemeen het werkgebied vormde. Slechts enkelen kwamen van andere eilanden. Deze reconstructie wordt mogelijk gemaakt omdat de koloniale ambtenaren bij iedere Javaanse contractant navraag hebben gedaan naar vier plaatsnamen van herkomst. Deze vier basisgegevens werden vastgelegd en zijn ook opgenomen in de Javaanse Historische database (HDS). Opgenomen zijn: gewest op Java, afdeling binnen het gewest, district binnen de afdeling en plaats vier de desa/dorp. Dit artikel gaat in op de eerste vastgelegde plaatsnaam van de database waar verslag van wordt gedaan, namelijk het "gewest op Java". Met behulp van de Encarta World Atlas en een kaart van Indonesië worden de gewesten zoveel mogelijk tot provincie omgetypeerd. Aan de andere kant geeft dit ook antwoord op de onderzoeksvraag: Uit welke gewesten zijn de Javaanse contractarbeiders afkomstig? Deze Javanen reisden niet hun geld achterna, maar hadden enkel een flinterdunne "sociale zekerheid" in het vooruitzicht. Deze "sociale zekerheid" bestond uit het bemachtigen van een arbeidscontract om vervolgens na vijf arbeidsjaren als een welgestelde man of vrouw naar het vaderland terug te kunnen keren. Deze sociale zekerheid was hen waarschijnlijk in het vaderland onthouden vanwege het kolonialisme.

In dit artikel komt eerst de onderzoeksvraag aan bod en daarna worden een aantal willekeurige portretten van Javaanse contractanten afgebeeld. Deze contractanten zijn uit eigen beweging naar Suriname vertrokken of kunnen het slachtoffer geweest zijn van wervers. Daarna wordt er kort ingegaan op de werverskantoren en de gevolgen van de werverspraktijken. In de bespreking van de gevolgen van werverspraktijken worden een aantal cases opgenomen. Hierin doen belanghebbenden hun relaas, waardoor inzicht wordt verschaft in hoe zij (één van onze ouders of voorouders dus) dit allemaal beleefden, hoe zij in Suriname terecht kwamen en ook hoe zij het leven in Suriname en in Nederland ervoeren. Sommige informatie van individuen in dit artikel is ontleend aan literatuurstudie.

Dit verhaal draag ik vandaag 9 augustus 2006 op de 116e jaar van de Javaanse immigratie op aan alle Javaanse contractanten (ouders of voorouders), die aan den lijve alle ontberingen hebben ondervonden: kinderarbeid, ontvoering, minachting, discriminatie, zware arbeid met karig loon en ontberingen. Mijn bescheiden bijdrage hierin is het bij elkaar sprokkelen van deze verhalen of overleveringen en deze samen te brengen, met als doel de historie voor nakomelingen van Javanen in het bijzonder en ook voor vele anderen die daarin geïnteresseerd zijn wereldwijd digitaal toegankelijk te maken.

Op welke gewesten actief?

In totaal werden 32.956 (19.118 mannen, 12.408 vrouwen en 1404 kinderen) Javaanse contractanten geronseld voor de Surinaamse plantage arbeid. De archieven van 30.884 contractanten zijn bewaard gebleven (HDS). Tellingen van de HDS tonen aan dat bijna 90 procent van de Javanen uit meer dan 578 gewesten in Nederlands-Indië is geworven. Bijna 17 procent kwam uit het gewest Kedoe. Kedoe, nu wel Kudus genoemd, ligt in de huidige provincie Jawa Tengah (Midden Java). Meer dan 12 procent kwam uit Jogjakarta en ongeveer 11 procent van Soerakarta, beter bekend als Solo. In Suriname werd de suikerplantage Zoelen omgedoopt tot Solo door de Javanen. Banjumas komt als vierde uit de bus met bijna negen procent. Frappant is dat uit het gewest Banjumas evenveel vrouwen als mannen waren geworven. Gewesten waar de wervers kleine aantallen contractarbeiders hebben geronseld nemen slechts iets meer dan vijf procent van het totaal in.

Tabel 1: Werving naar gewesten

	Gewest van werving	Geslacht				%
		Mannen	Vrouwen	Onbekend	Totaal	
1	Kedoe	2998	2100	1	5099	16,51
2	Djokja	2121	1691	.	3812	12,34
3	Soerakarta	1895	1357	.	3252	10,53
4	Banjoemas	1321	1325	.	2646	8,57
5	Kediri	1485	838	.	2323	7,52
6	Semarang	1528	702	1	2231	7,22
7	Soerabaja	1361	596	.	1957	6,34
8	Madioen	960	552	.	1512	4,90
9	Preanger	833	410	.	1243	4,02
10	Rembang	622	465	.	1087	3,52
11	Pekalongan	556	320	.	876	2,84
12	Batavia	500	172	.	672	2,18
13	Pasoeroean	442	216	.	658	2,13
14	Cheribon	241	77	.	318	1,03
15	Bagelen	184	106	.	290	0,94
16	Blitar	66	41	.	107	0,35
17	Bantam	61	40	.	101	0,33
18	Wonosobo	49	47	.	96	0,31
19	Tegal	44	42	.	86	0,28
20	Bandoeng	59	16	.	75	0,24
21	Madura	47	27	.	74	0,24
22	Klaten	40	23	.	63	0,20
23	Japara	53	8	.	61	0,20
24	Malang	46	13	.	59	0,19
25	Modjokerto	47	9	.	56	0,18
26	Djawa	28	24	.	52	0,17
27	Blora	22	19	.	41	0,13
28	Ponorogo	13	22	.	35	0,11
29	Tjandjoer	31	3	.	34	0,11
30	Prambanan	17	9	.	26	0,08
31	Onbekend	225	117	.	342	1,11
	Totaal =>25 personen	17895	11387	2	29284	94,82
	Totaal =<25 personen	972	628	0	1600	5,18
	Totaal	18867	12015	2	30884	100

In welke provincies?

Het overgrote deel van de Javaanse contractarbeiders die voor de Surinaamse plantage arbeid bestemd waren werden geworven op het eiland Java. Bijna 40 procent kwam uit de huidige provincie Oost-Java (Jawa Timor) en ruim één derde deel uit Midden-Java (Jawa Tengah). Bijna één vijfde deel van het totale aantal Javaanse contractarbeiders werd geworven uit de provincie D.I. Jogjakarta. Voor een klein deel vond de werving plaats op andere eilanden die onderdeel uitmaken van Nederlands-Indië, bijvoorbeeld het eiland Sumatra en Celebes.

Tabel 2: Werving naar provincie

Propinsi	Geslacht						Totaal	
	Man		Vrouw		Onbekend			
	Totaal	%	Totaal	%	Totaal	%	Sum	%
1 D.K.I. Jakarta	500	2,7	172	1,4			672	2,2
2 Propinsi Banten	79	0,4	41	0,3			120	0,4
3 Propinsi Jawa Barat	367	1,9	104	0,9			471	1,5
4 Propinsi Jawa Tengah	6424	34,0	4463	37,1	1	50,0	10888	35,3
5 Propinsi D.I. Jogya	2972	15,8	2111	17,6			5083	16,5
6 Propinsi Jawa Timor	7495	39,7	4420	36,8	1	50,0	11916	38,6
8 Propinsi nog niet getraceerd	805	4,3	587	4,9			1392	4,5
9 Propinsi onbekend	225	1,2	117	1,0			342	1,1
Totaal	18867	100,0	12015	100,0	2	100,0	30884	100,0

Willekeurige gezichten van Javaanse contractanten

Werverskantoren

De ronselaars (man of vrouw) waren beroepswervers in dienst van een Nederlands wervingskantoor. Het eerste werverskantoor was dat van de Nederlandse Handel Maatschappij (NHM) in Batavia (Betawi of Huidige Jakarta). De NHM delegeerde de wervingsorganisatie gedurende 1902 tot 1921 aan het te Semarang gevestigde; Soesman's Emigratie-, Vendu- en Commissiekantoor. Het toezicht op de werving liet de regering over aan de controleur van politie te Semarang die als emigratie-agent optrad. En deze droeg aan het begin van WOI de taak over aan de resident van Semarang. Een werver ontvangt voor de geworvene tachtig gulden. Voor die tijd een aanzienlijk bedrag. Uit financiële overwegingen waren de wervers erbij gebaat om zoveel mogelijk contractarbeiders te werven. Voor bijna 34 duizend Javaanse contractarbeiders ging het dan om een bedrag van om en bij 2,7 miljoen gulden. Dit beloningssysteem maakte dat de ronselaars ook niet schroomden om onjuiste informatie door te geven en om ontoelaatbare methodes te hanteren. Hun doel vormde enkel om zoveel mogelijk werkkrachten te werven. Het gevolg daarvan was dat vele ouders, echtgenoten en kinderen achterbleven met ontwrichte families en onzekerheid over het lot van hun plotseling verdwenen familieleden. De familie van de Javaanse arbeidscontractant Mariman AE1184 verliet na zijn verdwijning het dorp Jenengan Maguwoharjo (Provinsi Jogjakarta) met veel verdriet, om zich naar verluid in Bayuwangi te vestigen. De aversie tegen de praktijken van de wervers resulteerde er ook in dat dorpsbewoners de wervers haatten. Regelmatig kwam het voor dat de kampong bewoners de wervers een pak slaag verkochten. Om dit soort praktijken onder de leden te vermijden was het zelfs zo dat degene die zich als lid aanmeldde bij één van de afdelingen van een nationalistische beweging (Sarekat Islam) een eed moest afleggen, waarin stond dat een lid niet mocht stelen, niet mocht werven en niet mocht liegen. De werving werd in het begin van de jaren twintig overgenomen door het Algemeen Deli Emigratie Kantoor, afgekort ADEK (niet te verwarren met Anton de Kom Universiteit van Suriname die dezelfde afkorting heeft). Het ADEK heeft kantoren in Batavia, Semarang en Batavia. Deze kantoren verzorgden de werving tot aan het einde van de Javaanse Emigratie naar Suriname. ADEK was in feite een belangenvereniging van planters en ondernemers op Sumatra, die als neven doel had om de beroepswerving van Soesmans en andere kantoren uit te schakelen. Het ADEK wilde hiermee bewerkstelligen dat de werving van contractarbeiders nu volkomen rechtmatig gebeurde en dat de contractanten geen slachtoffers werden van valse bespiegelingen.

Werverspraktijken

Vele Javaanse contractarbeiders die in Surinaamse plantages terecht kwamen namen waarschijnlijk zelf de beslissing. Mogelijkerwijs zijn ze gezwicht voor de mooie beloftes die de ronselaars deden en weer anderen handelden vanuit hun individuele slechte economische positie. Ook betekende het voor anderen een manier om de justitiële autoriteiten te ontvluchten in verband met hun criminele verleden. Een deel verklaarde in Suriname terecht te zijn gekomen door betovering. Uit een aantal promotie onderzoeken, literatuur en uit eigen gevoerde vraaggesprekken is gebleken, dat Javaanse contractarbeiders melding hebben gemaakt van het feit dat zij in Suriname terecht kwamen doordat zij door de wervers waren betoverd.

Betovering

Mevrouw De Waal Malefijt heeft destijds Javaanse contractarbeiders geïnterviewd en hen gevraagd naar de doorslaggevende reden om naar Suriname af te reizen. Hieruit is gebleken dat het meerendeel de volgende doorslaggevende reden noemde: "Op een dag op de terugweg van de naburige stad ontmoette ik een vreemdeling met wie ik aan de praat raakte. Eerst stelde hij een paar vragen over de rijstooft en wat ik in de stad deed. Daarna vroeg hij of ik veel geld wilde verdienen. Toen ik hem vroeg hoe, vertelde hij dat hij me kon helpen voor een aantal jaren met een goed betaalde baan in een ander land. Na afloop kon ik naar mijn desa terugkomen als een rijk persoon. Ik vertelde hem dat ik mijn familie niet kon verlaten. Daarna ging de vreemdeling op mijn voeten staan. Terwijl hij in een vreemde taal een toverformule uitsprak herinnerde ik niet langer meer dat ik familie had. Zo had ik ja gezegd, dat ik naar een ander land wilde gaan. De vreemdeling bracht mij naar het depot waar veel andere Javanen ook op hun vertrek wachtten. Na enige tijd waren er al genoeg mensen om een schip te vullen en kregen we een

metalenplaatje¹ met een nummer daarin gegraveerd om om onze nek te hangen. Daarna gingen we aan boord van het schip. Op het moment dat het schip enkele meters van de kade verwijderd was herinnerde ik me weer alles. De magie werkte alleen op het land. Ik huilde, iedereen huilde, maar het was al te laat.”

Academische wereld oneens

De academische wereld heeft wel twijfels over de door Javaanse immigranten gegeven verklaringen over betovering. De Waal Malefijt (tweede promotie onderzoek over Javanen in Suriname) typeerde dit soort verhalen als zijnde een schaamtegevoel die onder de Javaanse contractarbeiders gemeenschap te Suriname leefde, omdat zij huis en haard op Java verlieten. Een collectief schaamtegevoel dus, die zij op deze wijze wilden goedpraten! De geloofwaardigheid van de methode van betovering wordt in een derde promotie onderzoek onder de Javaanse contractarbeiders door Parsudi Suparlan ook bestreden, omdat dit niet zou matchen met algemeen geldende culturele gebruiken. Aan de andere kant worden deze verhalen wel door verschillende (qua jaar van aankomst, herkomst, tewerkstelling, vestiging en nog vele andere kenmerken) onafhankelijke Javaanse contractanten naverteld. Daarbij komt dat de beide onderzoekers de respondenten representatief hebben gekozen (bijvoorbeeld dat het verhaal niet alleen afkomstig is uit één dorp). Het is zeer de vraag: wat hebben Javaanse immigranten te verbergen? Door de onenigheid in de academische wereld over de interpretatie van dit fenomeen, is het niet uitgesloten dat deze twee grote onderzoekers waarschijnlijk verzuimd hebben om tijdens het onderzoek de respondenten hier verder op door te vragen. Vermoedelijk zijn ze pas na afloop van het schrijven van het verslag op dit punt gestuit. De indruk wordt gewekt dat de verklaringen op post-ante basis geformuleerd zijn om dit fenomeen te weerleggen.

Overleveringen

Mbah Karnijah Atmoredjo

In “Ik ben een Javaan uit Suriname” vertelde mbah Karnijah Atmoredjo dat zij werd geboren in 1898 op Java en in 1925 naar Suriname ging. Zij was 27 jaar oud. In Nederlands-Indië had ze nog drie kinderen die ze bij oma had achtergelaten. Haar dochter die op de plantage Mariënbosch is geboren vertelde dat zij drie maanden zwanger bleek toen ze naar Suriname ging. Uit de verzamelde informatie kan dit verhaal niet kloppen, want haar dochter is pas in juni 1926 in Suriname geboren, terwijl ze in mei 1925 Oost-Indië verliet. Het is goed mogelijk dat ze zich in de tijd vergiste. Daarnaast heeft haar dochter haar moeders verhaal niet gecontroleerd op de juistheid ervan en alles voor waar aangenomen. Het is namelijk ook zo dat er generaties Javanen zijn die hun ouders nooit zullen tegen spreken, weerspreken, moeilijke of gevoelige vragen stellen. Javanen noemen dit “Pe Rukunan”. Javanen hechten zeer sterk aan goede verstandhoudingen zowel binnen de familie als in hun naaste omgeving. Ook vertelde mbah Karnijah dat ze betoverd was door een ronselaar en dat de betovering pas op het schip verbroken was. In het Javaans is de term voor betovering “guna-guna”. Maar zij vertelde ook dat niet iedereen door een guna-guna in Suriname kwam. Sommigen gingen uit zichzelf om werk te zoeken, vooral als ze arm waren. Het ging soms zuiver om economische motieven die aspirant contractarbeiders hadden bewogen naar Suriname af te reizen. Nu na ruim honderd jaar zien we ongeveer hetzelfde verschijnsel. Vele migranten vragen asiel aan in het rijke westen. Mbah Karnijah kwam terecht op de plantage Mariënbosch als koffieplukster. Haar opzichter was ook een Javaanse contractarbeider, ook wel “Doeradjak” genaamd. De naam Doeradjak komt slechts één keer voor in de HDS. Haar werd in Nederlands-Indië beloofd dat zij vier dubbeltjes loon zou krijgen, maar in werkelijkheid kreeg ze één cent voor één kilo geplukte koffie. Verder vertelde ze dat haar werd beloofd dat ze na de contractarbeid naar Java teruggebracht zou worden. Als ze niet terug ging zou ze een lapje grond krijgen en een span karbouwen. Helaas was de belofte niet zwart op wit vastgelegd. Ze vertelde ook dat ze na een dag plantage arbeid op de sawah werkte om rijst te planten of om grond om te spitten. Het is niet duidelijk geworden of dat haar eigen kostgrondje was waar ze werkte. De Javaanse arbeidscontractant AE1184 vertelde dat hij door een werver tegen zijn schenen was geschopt en zo kwam hij ook terecht in Suriname. De verhalen over betovering worden door vele Javaanse contractarbeiders genoemd ter verklaring van hun vertrek naar Suriname.

¹ In Satijem, wordt er gesproken over een nikkelen plaatje.

Uit HDS: mbah Karnijah

historische database suriname

Arbeid op contract

[zoeken](#)

[zoekinstructie](#)

[uitleg database-gegevens](#)

[afkortingen](#)

[schepenlijst](#)

Javaanse database

[home](#)
[introductie](#)
[raadplegen database](#)
[achtergrondinfo](#)
[sitemap](#)
[✉](#)

Bok Atmoredjo

vadersnaam Karnijah
geboorteland Nederl Indie
lengte 151
herkenningsteken pigment vlek onder de neus
geslacht vrouw
leeftijd 27
leeftijd (maanden) onbekend
godsdienst moslim

afreisplaats Tandjoeng Priok
afreisdatum 5 mei 1925
schip Blitar
soort schip ss
monsternummer 466
aankomstplaats Paramaribo
aankomstdatum onbekend
in dienst van Fernandes, Alexander, beheerder NV Cultuur Maatschappij
voor wie koloniaal gouvernement

contractcode AC319
begin contract 17 juni 1925
einde contract 17 mei 1930
datum cvo 27 juni 1932
ontvangstdatum premie 26 september 1932
verblijfstatus onbekend
gewest Kedoe
afdeling Keboemen
district Koetowinangoen
desa/dorp Djlegi
plantage Marienbosch
datum overlijden onbekend
datum terugkeer onbekend
schip terugkeer onbekend

naamsgegevens NV. 23-3-1963. NV 29-3-1965
familiegegevens voor aankomst onbekend
familiegegevens vrouw van ZL 351
Kind: - Toekijem meisje geb. 12-6-1926 op Marienbosch NV. 12-9-1959. NV. 30-9-1959 fol. 143 no.445 (reg. Parbo) Bewijs afg. 26-11-1945
hercontracten onbekend
grondsituatie onbekend
opmerkingen De heer Eliazer (opzichter) deelde telefonisch mede dat Bok AtmoredjoAC319 vrijpas mag krijgen (afgeg. wegens expiratie van contract) 14-6-1930. CVO. afg. 27-6-1932 no.471 Premie ontvangen uit Ifonds bij akte van DC Sur. dd.26-9-1932 zie GR dd 5-9-1932 no.2932 N.H. 1-10-1975 Premie Ifonds DC Sur. 16-8-1932 Optie 29-9-1971 Parbo

[[afdrukbare versie](#)]

(c) 2000-2001 website - Rijksarchiefdienst
(c) 1998-2000 database en gegevens - drs Sandew Hira (AMRIT consultancy)
en drs Maurits Hasan Khan (IMUO)
Aan de gegevens uit de Historische Database Suriname kunnen geen rechten worden ontleend.

Uit HDS: Doeradjak

historische database suriname

Arbeid op contract

Javaanse database

[home](#)
[introdunctie](#)
[raadplegen database](#)
[achtergrondinfo](#)
[sitemap](#)

Doeradjak

vadersnaam Doeradjak

geboorteland Nederlands Oost Indie

lengte 157

herkenningsteken litt hoofd rechts

geslacht man

leeftijd 25

leeftijd (maanden) onbekend

godsdienst moslim

afreisplaats Semarang

afreisdatum 23 mei 1909

schip Djember

soort schip ss

monsternummer 275

aankomstplaats Paramaribo

aankomstdatum onbekend

in dienst van Reinders JF/ beheerder

voor wie koloniaal gouvernement

contractcode WV276

begin contract 26 juli 1909

einde contract 26 juli 1914

datum cvo 6 juni 1928

ontvangstdatum premie 9 juli 1928

verblijfstatus onbekend

gewest Pekalongan

afdeling Pekalongan

district Pekalongan

desa/dorp mesin

plantage Jagtlust.

datum overlijden onbekend

datum terugkeer onbekend

schip terugkeer niet teruggekeerd

x geen foto beschikbaar

naamsgegevens nv 17-11-1949 no 3233 heeft op 7-3-1951 gekozen de gesl. Doeradjak en de voorn Parman

familiegegevens voor aankomst onbekend

familiegegevens onbekend

hercontracten 22-5-1924/ 22-5-1925/ gerec voor 1 jr/ idem pl 26-5-1926/ gerec voor 1 jr/ idem pl 1-6-1926/ 1-6-1927/ gerec voor 1 jr / idem pl 7-6-1927/ 1927/ idem pl/ gerec voor 1 jr 14-7-1928/ 1929/ idem pl/ gerec voor 1 jr 20-7-1929/ 1930/ gerec voor 1 jr/ idem pl 21-8-1930/ 1931/ gerec voor 1 jr/ idem pl.

grondsituatie onbekend

opmerkingen cvo no 877 cvo no 14-11-1933 no 1837 premie ontv uit Ifds bij akte v/d DC Comm dd 9-8-1928 zie Gr dd 29-6-1928 no 2227 Pr Ifds DC Comm 19-6-1928

[[afdrukbare versie](#)]

(c) 2000-2001 website - Rijksarchiefdienst
 (c) 1998-2000 database en gegevens - drs Sandew Hira (SMRIT consultancy)
 en drs Maurits Hasankhan (IMUO)
 Aan de gegevens uit de Historische Database Suriname kunnen geen rechten worden ontleend.

Mevrouw R

Is geboren in een klein dorpje op Java. Waarschijnlijk is het dorpje zo klein dat het niet op de Atlas terug te vinden is. Haar vader was landbouwer. Hij bezat wat koeien en kippen en daarnaast verbouwde hij ook rijst. Ze leefde met haar ouders, broer en zus een armoedig maar geborgen en redelijk gelukkig leven. Zij was ongeveer 17 jaar oud. Op een dag kwam zij op de markt een wat oudere man van buiten het dorp tegen. Zij kende hem niet. Hij sprak over een ver land en over erg veel geld verdienen. Ze besloot mee te gaan. Zonder tijdsverloop moest ze

meegaan, want ze mocht haar ouders ook niets vertellen. Mevrouw R. werd tewerkgesteld op plantage Rust dat in het district Commewijne ligt. Ze heeft op de plantage riet gekapt en ze vertelde dat het heel zwaar werk was. Dat het werk heel zwaar was voor haar illustreerde ze door te zeggen dat: "Mannen tijdens het werk klaagden over pijnen in de ledematen." Ze begin om zeven uur 's morgens en eindigde om vier uur 's middags. Omdat het taakwerk betrof was rusten in haar nadeel. De verdiensten bedroegen zo rond 3,50 en 4,00 gulden in de week. Na afloop van het contract dacht ze terug te kunnen keren naar haar familie op Java. En wat bleek? Ze had destijds een kruisje op een stuk papier gezet om haar 100 gulden terugkeer premie te zijner tijd te kunnen ontvangen. Echter nietsvermoedend was haar geld voor de terugkeer opgeteerd. De 100 gulden was volgens haar ook niet toereikend om de bootreis naar Indië te bekostigen. Ze had ooit haar ouders geschreven maar kreeg daar geen antwoord op. Wat ze ook niet begreep was dat de brief niet geretourneerd werd naar de afzender. Ze verlangde er erg naar om haar familie terug te zien, maar geld had ze niet. Soms moest ze huilen als ze aan vroegere tijden dacht.

Bok Pantono²

Bok Pantono werd door de vrouwelijke werver Maijah betoverd en zo is zij als 13-jarige meisje in Suriname terecht gekomen, bestemd voor de plantage arbeid. Zij kwam uit het dorp Sabantoro in de buurt van Telungagung in de provincie Oost-Java. Sabantoro is een klein dorpje, waar veel sawahs waren en er groeide ook suikerriet. In de droge tijd plantte men peulvruchten (de term die ook door mijn ouders hiervoor gebruikt werd was "polo-idjo"). Haar ouders waren arm en hadden elf kinderen. Bok Pantono vertelde dat ze is verkocht aan de Nederlanders. Maijah is een bekende van Bok Pantono, want zij vertelde dat zij vaak bij haar kwam en dat zij ook boodschappen voor haar deed. Volgens haar is zij betoverd op het moment dat zij van Maijah tanjung-bloemen mocht plukken. Toen ze in de tanjung-boom zat om de bloemen te plukken keek ze niet naar de grond. Haar zus had haar daarvoor nog gewaarschuwd vertelde ze. Het plukken van de bloemen gebeurde op een maandag. Ze was al vergeten dat ze in een tovermiddel was getrapt. Omdat Bok Pantono huilde alsof ze dood zou gaan had haar familie een dukun erbij geroepen. Dit gebeurde een week later op een donderdag. Door de relatief lange tussenperiode kon ze zich niet meer herinneren wat ze had gedaan. Ze had niets verteld over het plukken van enkele tanjung-bloemen³ bij Maijah. De dukun kon niets meer voor haar doen, want de roep naar tanah sabrang was sterker. Zo verliet ze stiekem haar ouderlijk huis, met achterlating van haar broer, zus en ouders zonder gedag te zeggen. Haar was alleen verteld dat ze voor Nederlanders zou gaan werken en ze wist niet dat ze naar Suriname zou vertrekken. Ze werd ondergebracht in een loods in Turi waar vele anderen al zaten. Van Turi werd ze naar Batavia gebracht waar nog veel meer mensen zaten te wachten op vertrek. Ze kreeg eten een dubbeltje om snoepgoed te kopen. In het depot deed ze zich voor alsof ze achttien jaar oud was. Toen ze in Batavia op de boot wachtte zochten haar vader en een agent haar, maar ze verstopte zich. Ze heeft op aandringen van de werf-agente, ter voorkoming van ontdekking door familie, ook een nieuwe naam aangenomen. In Suriname bleek het leven voor Mbah Pantono echter niet zo te zijn als in de desa in Indonesië. Zij beschreef het leven in Suriname als volgt: "In Indonesië hoefde ze niet te werken, want als dertienjarige werd ze nog door haar ouders onderhouden. In Suriname moest ze heel hard en zwaar werk verrichten om in haar levensonderhoud te kunnen voorzien. Ze heeft heimwee naar Indonesië en haar ouders en familieleden. Daar heeft ze slapeloze nachten van overgehouden. Ze wilde wel teruggaan maar hoe, want ze was alleen? "

² Helaas zijn haar gegevens niet in het HDS terug te vinden.

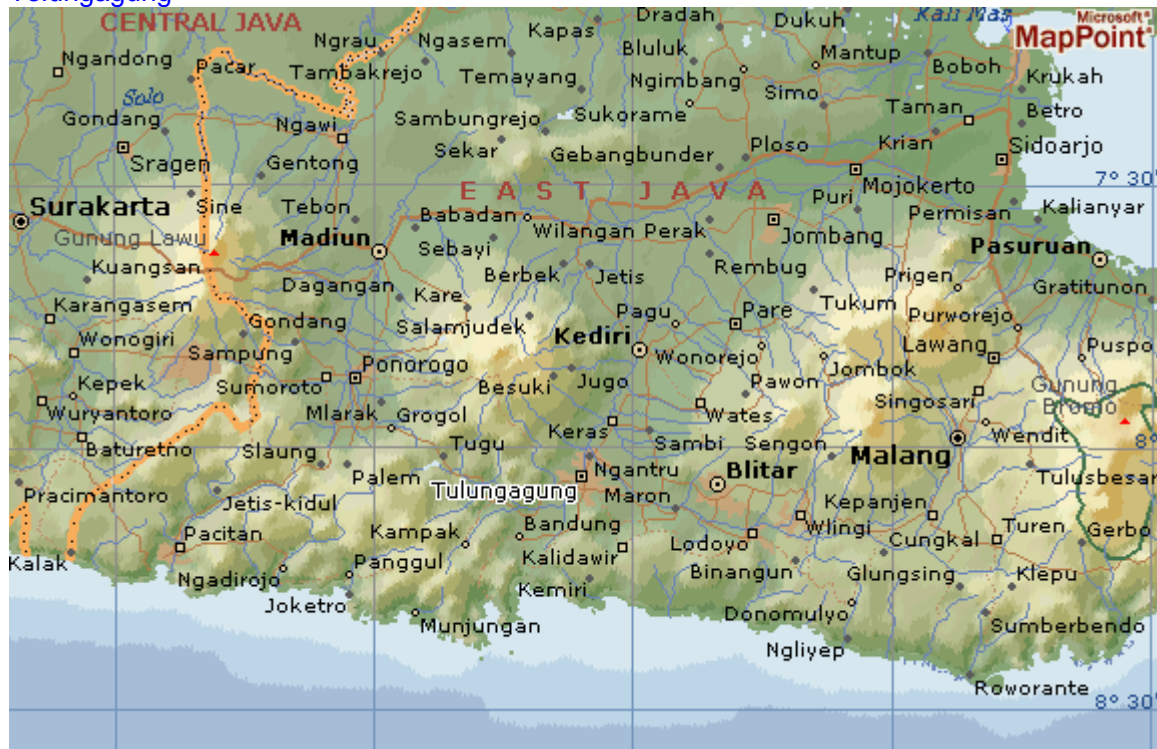
³ Crèmekleurige geurende bloempjes, die uit de bladoksels van de Tanjung-boom komen.

Tanjung-bloem

Zo op de foto te zien kennen we de Tanjung-boom waarschijnlijk ook in Suriname. Het lijkt op een boom die aan de Kleine Combé weg staat tegenover het oude Stadshuis van Paramaribo.

Telungagung

Di tjulik (kidnapping)

Van jongs af aan heb ik begrepen dat het bij "Di tjulik" ging om ontvoering. Mijn moeder was er zeer angstig voor dat het mij zou overkomen. Ik hoorde elke dag na schooltijd dat ik niet ver van huis moest gaan en dat ik haar even van te voren moest melden als ik wel ver zou gaan, anders word je "di tjulik" zei ze elke dag. Daardoor ben ik ook altijd zeer voorzichtig geweest. Maar voorzover ik weet is in mijn jeugd jaren geen enkel kind in Suriname ontvoerd. In de literatuur wordt vaak verwezen naar het woord "geronseld". Behalve kidnapping kan "di tjulik" ook andere betekenissen hebben. Eén ervan is als men bij het koken wil weten of het gekookte al gaar is. Zo van "iwa di tylik" = proef of de vis of het vlees als gaar is!

Soegino

Contractant Soegino veroorzaakte spanning onder de koloniale bestuurders van Suriname. Wie was Soegino? Soegino was een geletterde Javaanse contractant. Hij beheerste de Nederlandse taal en kwam volgens bronnen van goede huize. Met familie in Indonesië onderhield hij ook geregeld contacten. Aan zijn broer vroeg hij om batikstoffen en kretek sigaretten naar hem toe te zenden, die hij vervolgens weer verkocht. Toen hij in Suriname aankwam werd hij ingedeeld op de plantage Mariënborg en Zoelen. Zijn contract ging op 1 oktober 1924 in. Doordat hij vaak deserteerde had hij ongeveer een halfjaar gevangen gezeten. Hij schreef ook een brief aan Soekarno, over de toestand van de Javanen in Suriname, maar de brief heeft Soekarno nooit bereikt. Soekarno zat op dat moment in afwachting van zijn internering in voorarrest. De brief die hij naar Soekarno stuurde belandde bij de Procureur-Generaal in Batavia. Volgens de autoriteiten hield hij er communistische ideeën op na, gezien zijn tekeningen van een hamer en een sikkel in de brief die aan Soekarno was gericht. Deze op zijn beurt verzocht zijn collega in Suriname om dit uit te zoeken. Gouverneur Kielstra maakte er werk van en gaf zijn PG de opdracht om dit uit te zoeken. Zo snuffelden agenten in zijn adresboekje en namen al zijn brieven door. Zijn brieven bevatten soms geheimschrift dat de agenten niet konden ontcijferen. Ook Soegino's werkgever werd ondervraagd. In de weekenden bracht hij op Mariënborg gedroogde vis aan de man. Op zondag 14 februari 1934 kwam daaraan een eind, omdat de autoriteiten van plantage Mariënborg hem persona non grata verklaarde. De agenten van de suikeronderneming leverden hem over aan de politie van Mariënborg. Hoe het verder met hem afliep valt af te leiden uit onderstaande opmerkingen;

**opmerkingen Hosp. Dep. 9-10-1924.
Ontslagen 22-10-1924. Contract
verlengd met 180 dagen ingaande 1-
10-1929. Exp. Is dus 30-3-1930.
Ingeval Soegino mocht verschijnen
om zich terug te trekken van
vertrek mag hem geen restitutie
worden verleend op zijn vertrek
..... Gesteld. Beslissing AG. 6-5-
1935. Mocht deze man premie
verzoeken , zo moet de AG.
Persoonlijk geraadpleegd worden.
24-2-1934.**

Het kwam erop neer dat hij niet meer welkom was in Suriname en dat zijn vertrek zeer op prijs werd gesteld. Op 8 juni 1935 verliet hij Suriname met het motorschip Tabian.

Javaanse database

[home](#) [introductie](#) [raadplegen database](#) [achtergrondinfo](#) [sitemap](#)

Soegino

[zoeken](#)

[zoekinstructie](#)

[uitleg database-gegevens](#)

[afkortingen](#)

[schepenlijst](#)

vadersnaam onbekend
geboorteland Nederlands Oost Indie
lengte 159
herkenningsteken Pigment op de rug.
geslacht man
leeftijd 25
leeftijd (maanden) onbekend
godsdienst moslim

afreisplaats Tandjong Priok
afreisdatum 20 augustus 1924
schip Simaloer
soort schip onbekend
monsternummer 217
aankomstplaats Paramaribo
aankomstdatum onbekend
in dienst van Nederl. Handel Mij.
voor wie koloniaal gouvernement

contractcode AB487
begin contract 1 oktober 1924
einde contract 1 oktober 1929
datum cvo 22 februari 1934
ontvangstdatum premie onbekend
verblijfstatus onbekend
gewest Djokja
afdeling Djokja
district Lakoean
desa/dorp Gowongan
plantage Marienburg & Zoelen
datum overlijden onbekend
datum terugkeer 8 juni 1935
schip terugkeer Tabian

naamsgegevens onbekend
familiegegevens voor aankomst
 onbekend
familiegegevens onbekend
hercontracten onbekend
grondsituatie onbekend
opmerkingen Hosp. Dep. 9-10-1924.
 Ontslagen 22-10-1924. Contract
 verlengd met 180 dagen ingaande 1-
 10-1929. Exp. Is dus 30-3-1930.
 Ingeval Soegino mocht verschijnen
 om zich terug te trekken van
 vertrek mag hem geen restitutie
 worden verleend op zijn vertrek
 Gesteld. Beslissing AG. 6-5-
 1935. Mocht deze man premie
 verzoeken, zo moet de AG.
 Persoonlijk geraadpleegd worden.
 24-2-1934.

[[afdrukbare versie](#)]

(c) 2000-2001 website - Rijksarchiefdienst
 (c) 1998-2000 database en gegevens - drs Sandew Hira (AMRIT consultancy)
 en drs Maurits Hasankhan (IMWO)
 Aan de gegevens uit de Historische Database Suriname kunnen geen rechten worden
 ontleend.

Bapak Salikin Hardjo

In de koloniale tijd werd door de overheid en andere bevolkingsgroepen een stereotype beeld van “dom” gecreëerd van de Javanen.

Maar Bapak Salikin Hardjo had dit stereotype doorbroken. Bapak Salikin Hardjo met contract code WW857 kwam volgens HDS op zevenjarige⁴ leeftijd op 27 maart 1920 in Suriname aan, samen met zijn jongere broer Samioen (WW858), zijn vader Doelbasah (WW855) en zijn moeder Bok Kasmi (WW856). Zijn vader werd bij de Surinaamse Bauxiet Mij te Moengo tewerkgesteld. Op Moengo was nog geen school toen hij daar kwam wonen. Zo leerde zijn vader hem rekenen, Javaans lezen en schrijven. Na zeven maanden kwam een onderwijzer op Moengo les geven. Toen de familie iets meer dan vijf jaar in Suriname woonachtig was overleed zijn moeder Bok Kasmi op 8 april 1925. Zijn vader hertrouwde. Volgens zijn jongere broer Samioen was de tweede vrouw van zijn vader een goede stiefmoeder. Na tien jaar in Moengo gewoond te hebben verhuisden zij naar Paramaribo. In Paramaribo vond hij een baan als smidsleerling. Salikin werd opgemerkt door een Javaanse vrouw en uiteindelijk door een zekere heer Zichem naar de Selecta school (ULO) gestuurd. Tijdens schooltijd fungeerde Salikin ook als oppasser voor de president van het Hof van Justitie. Op 21 jarige leeftijd, in 1930, behaalde hij zijn eindexamen. Met dat diploma op zak was hij één van de best geschoolde Javanen in die tijd. Hij ging terug naar Moengo, waar hij een baan vond als huisbediende van de directeur van de Surinaamse Bauxiet Mij. Daarna kreeg hij een passende kantoorbaan bij diezelfde maatschappij. Door politieke ontwikkelingen in Indonesië en in Suriname begonnen de Javanen zich te verenigen. Op Mariënborg was in 1918 de vereniging Tjintoko Moeljo (Arm maar Respectvol) opgericht. Bapak Salikin Hardjo werd voor het eerst in 1932 betrokken bij de oprichting van de Perkumpulan Islam Indonesia (PII). Zijn vader werd de eerste voorzitter van de PII benoemd. Uiteindelijk werkte hij als zetter bij de drukkerij die de Banier van Waarheid en Recht uitgaf. Onder het pseudoniem Bok Sark had hij de achtergestelde positie van de Javanen en het koloniale beleid aan de kaak gesteld. Dit trok zelfs de aandacht in de Nederlandse Tweede Kamer. Hij ging daarna werken bij de Dienst bestrijding Volks- en Besmettelijke Ziekten. Na de WOII ontstonden in Suriname politieke partijen en werd hij politiek actief. De PBIS en de KTPI zagen het licht in die tijd. Hij werd de belangrijkste man van de PBIS. Zijn tegenspeler was Bapak Iding Soemita van de KTPI. Voor de PBIS werd de verkiezingen een grote mislukking. Daarna had hij zijn krachten aangewend om de repatriëring van Javaanse contractanten te organiseren. Voor de repatriëring van Javaanse contractanten richtte hij de Jetasan Tanah Air (Stichting terug naar het vaderland) op. In 1954 vertrokken meer dan duizend Javanen met de Langkoeas naar Indonesië in West Sumatra, waar hij samen met een groot deel van de toen ontwikkelde Javanen de desa Tongar stichtte.

⁴ Volgens mondelinge overlevering was Bapak Salikin 9 jaar oud toen hij in Suriname aankwam.

Door de terugkomst van deze ontwikkelde Javanen ontstond in de Javaanse gemeenschap waarschijnlijk een braindrain. Toen het gecharterde schip Langkoeas van Lloyd de haven van Rotterdam in januari 1954 verliet, berichtte het dagblad de West dat het vertrek een groot verlies voor Suriname betekende. Jerry Egger recensent van het boek "Ik heb Suriname altijd liefgehad" typeerde Bapak Salikin Hardjo op de volgende wijze: "Het leven van Salikin Hardjo voldeed niet aan het beeld dat werd gecreëerd van Javaanse contractanten. Hij zag al heel vroeg het belang in van scholing. Hij was erg ondernemend en trachtte daadwerkelijk de positie van de Javanen in Suriname te verbeteren. Toen dit niet lukte had hij zijn energie gestopt in de voorbereiding van de terugkeer naar Indonesië en dit was hem gelukt. Probeert u zich eens een voorstelling te maken van een vereniging aan het begin van de jaren vijftig die zelfstandig een boot charterde, duizend mensen zover kreeg om naar een stuk jungle te gaan om er landbouw te bedrijven, waarbij de leider tot de laatste dag van zijn leven daar bleef en ook begraven werd. Toen de Langkoeas in 1954 vertrok, berichtte het dagblad De West dat dit een groot verlies voor Suriname betekende.

Correspondentie met enkele van de vele opvarenden: Bapak drs. H. Sarmoeidje en Bapak Wagiran Sastropawiro

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: PT. Sikam Selamban Jakarta [mailto:sikam-j@centrin.net.id]

Verzonden: dinsdag 22 november 2005 9:23

Aan: Magoenkarsa, P.P.

Onderwerp: Arep kenal

Bpk Paul,

Aku Sarmoeidje. Aku lahir nang Sidoredjo, Nickerie 16 Januari 1943. Aku sekolah nang Spangenbergsschool, Nw. Nickerie. Sedulu2ku kabeh nganti saiki isih manggon nang Suriname. Sing nduwe Kariem Taxie Parbo iku mbakyuku. Aku mulih nang Indonesia tahun 1954. Aku kerjo nang Indonesian Navy, pangkatku Kolonel. Maar aku saiki aku wis pensiun.

Adresku : Perumahan Eramas 2000

Jl. Sawokecik Raya No. 17

Pulogebang, Cakung

Jakarta Timur 13950

Indonesia

mobile : +62-811-837233

thuis telf +62-21-4800218

Fax +62-21-47865112

kantoor telf +62-21-4721877

Well, kapan anda ke Indonesia ? Jen arep kenal aku, takon karo Willem Sediono (Pinda Kaas), Dr. Sowirone en mbakyuku Marikem Kariem, Parbo. OK seneng mbanget aku biso kenal karo kowe.

Salam songko Jakarta, Indonesia

Drs. H. Sarmoeidje

Ret Indonesian Navy

----- Original Message -----
From: [Wagiran Sastropawiro](#)
To: [P.P.Mangoenkarso](#)
Sent: Sunday, July 09, 2006 5:09 AM
Subject: Re:

Bapak Paul Paidjo Mangoenkarso

Matur nuwun sampeyan kirim e-mail kangge kula lan kula sampun sobo situse sampyeane. Kula dadi kelingan kalian Suriname lan sederek2 ingkang wonten miriko, mung kula sampun boten waget ngomong londo. Ik hebt mijn Nederland helemaal al vergeeten. Me vergiti keba, me no sabi taki Hollans.

Regards,
wagi

----- Original Message -----
From: [P.P.Mangoenkarso](#)
To: wsastropawiro@mbp-skill.com
Sent: Thursday, July 06, 2006 2:23 AM

Bapak Wagiran,

Kenal kan.
Kulo Paul Paidjo Mangoenkarso.
Kelahiran Suriname tahun 1952.
Brankat ing Nederland tahun 1980.
E-mail sampean kulo kantok kalih bapak Joesoef Ismael.

Pak di sobo situs SME: www.banyumili.info, www.javanen.org lan www.wongdjowo.com
In banyumili bij rubriek nieuws en archief en in nieuwsrubrieken. Daarin staan een aantal artikelen over javanen die door mij zijn geschreven.

Groeten
paul

Dit kan alleen maar beaamd worden. Een laatste gedachte is op zijn plaats. Wat zou er gebeurd zijn als niet de KTPI maar de PBIS de vertegenwoordiger van de Javanen zou zijn geworden na 1949 en Hardjo zijn energie in de ontwikkelingen van Suriname had gestopt? We kunnen concluderen dat Hardjo Suriname inderdaad lief had en in het bijzonder de Javanen, maar dat hij uit teleurstelling vertrokken was. In meerdere opzichten was het beeld van Hardjo trouwens enigszins tegenstrijdig, omdat tot aan het begin van de jaren negentig niet duidelijk was welke persoon achter de schuilnaam Bok Sark zat. In het tweede nummer van november 1990 besteedde het tijdschrift Mutyama aandacht aan deze vrouw en publiceerde de ingezonden stukken. Ik kan me nog heugen dat er in Nederland in de Weekkrant Suriname een interessante discussie ontstond, die waarschijnlijk veroorzaakt werd door Michiel van Kempen. Ik herinnerde mij dat ook geopperd werd dat er vermoedelijk een plantersvrouw achter de schuilnaam zat. Bok Sark bleek met de publicatie van Klaas van Beunissen een Javaanse man te zijn.

De Javaanse Bok Sark zou met De Kom in Suriname vergaderd hebben. In de jaren 1932 tot en met 1935 schreef deze arbeidster en activiste op de plantage Marinburg, in het periodiek Banier van Waarheid en Recht haar 'Brieven uit Commewijne', waarin zij de slechte behandeling van de Javaanse arbeiders aan de kaak stelde:

'Ik weet, hooggeachte Heer P.A. May [Statenlid en redacteur van het dagblad Suriname -- MvK], dat U een protestant is, die tracht mijn man en ik over te halen tot het Christendom, maar wij van onzen kant, zouden gaarne wenschen, dat U, tot ons zou willen overkomen, tot de Moslims. [...] Dank aan U, mede uit naam mijner lotgenooten in dit land, heer May, wiens orgaan de schermen uiteen rijt, waarachter wij werden verborgen gehouden, opdat de groote, goede wereld niet zou weten wat met ons gebeurt.'

Bok Sark maakt in haar brieven ook gewag van contacten tussen Suriname en Indonesië. Toen in 1992 de identiteit van deze Bok Sark werd vastgesteld -- het bleek niet te gaan om een vrouw, maar om een man, de naar Indonesië gerepatrieerde Salikin Hardjo -- gaf hij toe dat die contacten niet bestaan hadden, en ook de ontmoeting met De Kom had nooit plaatsgevonden¹⁸. Niettemin werden de brieven van Bok Sark in zijn tijd serieus genomen. In 1933 werden ze in de Tweede Kamer door het vrijzinnig democratische Kamerlid Joekes ter sprake gebracht, waarmee Bok Sark althans deze voorsprong op Multatuli nam dat hij wél bij name in de Nederlandse volksvertegenwoordiging werd genoemd (vgl. Multatuli 1992, II:170 en Hermans 1976:73-74).

Bron: "Wat verwaait op de passaat?" door Michiel van Kempen

Bapak Iding Soemita

Rond 1946 hadden slechts 62 Javanen van de ruim 34 duizend Javanen stemrecht. Stemrecht was in die tijd gekoppeld aan een inkomen van meer dan Sf 800,- of het bezitten van ten minste een ULO-diploma. Dit impliceerde dat slechts een klein gedeelte van de Javaanse beroepsbevolking tot de top behoorde. De Javaanse contractarbeiders voelden zich

achtergesteld en gediscrimineerd door de overheid en andere bevolkingsgroepen. Een voorbeeld hiervan was Bapak Johannes Kariodimedjo, die ondanks zijn MULO-diploma geen overheidsbaan kon krijgen. Tevens bestond de kans dat je ontslagen werd bij de overheid als je te mondig was. Bapak Soedijono overkwam dit laatste toen hij de gouverneur erop aandrong om voor een schip te zorgen voor de terugkeer van Javaanse contractanten. Ook de minder ontwikkelde Javanen werden op allerlei wijzen uit overheidsbanen geweerd. Ook herinner ik mij een artikel waarin een intelligente Javaanse jongen uit Johanna Margeretha de Surinaamse Medische School niet mocht bezoeken. Een repatriant vertelde: "Hier in Indonesië hebben we geen discriminatie zoals in Suriname". Al dit ongenoegen uitte zich ten eerste in een vlucht mentaliteit. Javaanse contractarbeiders koesterden het verlangen naar hun thuisland terug te keren en anderen voelden zich nauw verbonden met de strijd voor onafhankelijkheid van het vaderland. Een groep ontwikkelde Javanen voelden zich nauw verbonden met de tweede stroming en richtten daarom de Pergerakan Bangsa Indonesia Suriname (PBIS) op. Bapak Soemita voelde zich meer nauw verbonden met de eerste stroming. Hij stichtte samen met Idrissoemarno en Wiro de Persatuan Indonesia (PI), om de terugkeer naar Indonesië te bewerkstelligen. De PI eiste van de overheid dat gedane beloftes aan de Javaanse contractarbeiders werden nagekomen. Dit hield in dat de Javaanse contractarbeiders gratis teruggebracht zouden worden naar Indonesië, of dat de overheid het niet verkregen stuk beloofde grond door de wervers, zou compenseren met twee buffels en Sf 100,-. Als de overheid deze laatste eis niet nakwam, dan moest de overheid hen alsnog naar Indonesië terugbrengen. Onder de Javaanse contractanten bevolking verwierf de PI veel aanhang, omdat de vereniging aandacht schonk aan de ideologie van terugkeren. Velen Javaanse contractanten koesterden deze wens. Bapak Iding Soemita was 17 jaar oud toen hij in 1925 als contractarbeider naar Suriname kwam. Bapak Soemita kwam uit het gewest Preanger in West Java. In Suriname werd hij op de suikerplantage Mariënborg tewerkgesteld. Hij had een geringe opleiding, maar ondanks dat wist hij op te klimmen tot ziekenverzorger. Hij vestigde zich in Paramaribo als winkelier. Door onenigheid in de PI stichtte hij de Kaum Tani Persatuan Indonesia (KTPI). Tijdens de oprichtingsbijeenkomst probeerde hij de stoelpoten van de stoel waar het benoemde Statenlid Johannes Kariodimedjo op zat af te zagen. Dit probeerde Bapak Soemita vanwege een motie van wantrouwen die aangenomen was, om hem te vervangen voor een representant van de Indonesische bevolking. Ook zaaide de KTPI onder leiding van Bapak Iding Soemita verdeeldheid onder de Javanen. De KTPI eiste van haar leden dat zij, zowel op sociaal als op economisch gebied, contacten met PBIS-ers moesten vermijden.

Het was uiteindelijk zover gekomen dat vriendschappen en huwelijken verbroken werden, wanneer bleek dat vrienden of partners aanhangers waren van verschillende partijen. Ouders kwamen tegenover kinderen te staan, dorpen raakten verdeeld. De KTPI-aanhangers mochten geen bruiloften of begrafenissen bezoeken. De economische boycot die de KTPI onder leiding van Bapak Soemita opriep trof de anders denkende Javanen het ergst. Anders denkende Javaanse winkeliers die zich bij de overheersende KTPI aansloten, raakten hun klanten kwijt en moesten hun zaak sluiten of verkopen aan Chinezen en Hindoestanen. De KTPI kwam niet op voor het welzijn, de welvaart en de politieke bewustwording van de Javanen, echter in plaats daarvan stelde de KTPI de Hindoestaan Karamat Ali voor als kandidaat Statenlid in het parlement. Want bapak Soemita diende eerder een motie van wantrouwen in tegen bapak Johannes Kariodimedjo, die ook was aangenomen, omdat bapak Kariodimedjo niet een representant zou zijn van de Indonesische bevolking. De KTPI die onder leiding van Bapak Iding Soemita aanvankelijk de terugkeer naar Java hoog in het vaandel had staan, propageerde later onder de Javanen om de Indonesische nationaliteit te behouden. Opmerkelijk genoeg koos KTPI-leider Bapak Soemita zelf in 1950 voor de Nederlandse nationaliteit. Bapak Iding Soemita was ook Statenlid geworden. PBIS leden werden Asu Londo, of ook wel "Hollandse honden" genoemd.

District Tjikotomas waan bapak Soemita vandaan komt

Aankondiging biografie van Bapak J.W. Kariodimedjo

IN/BUKU: PMB - Dubes ke Suriname Lu

From: apakabar@clark.net

Date: Mon Apr 22 1996 - 10:19:00 EDT

Subject: IN/BUKU: PMB - Dubes ke Suriname Luncurkan Buku

INDONESIA-P

21 Apr 96

SUARA PEMBARUAN DAILY

JW Kariodimedjo Duta Bangsa Ke Suriname Luncurkan Buku

JAKARTA - Sebagai seorang to-koh pergerakan kebangsaan, nama Johannes Wagino Kariodimedjo memang kurang dikenal luas. Kakek dari 13 anak dengan 32 cucu itu merupakan orang pertama yang membuka Perwakilan Negara Republik Indonesia di Suriname pada tanggal 31 Agustus 1950.

Guna mengetahui lebih dekat tokoh yang satu ini, Senin (15/4) malam lalu, di Jakarta, Johannes Wagino Kariodimedjo meluncurkan otobiografinya yang berjudul: "Pejuang Yang Rendah Hati, sebuah narasi sejarah perjuangan untuk memantapkan Kemerdekaan Republik Indonesia di Amerika Selatan melalui Suriname."

"Berkat perwakilan tersebut, ternyata memberikan kemampuan dan kekuatan organisatoris baginya untuk membawa keluar 1.011 orang Indonesia asal Jawa dari Suriname ke Tongar, Sumatra Barat untuk menyelamatkan diri dari percobaan pembunuhan," ujar Danny Zacharias, penyunting buku. (EB/M-12)

Uit HDS: Soemita

historische database suriname

Arbeid op contract

Javaanse database

[home](#) | [introdactie](#) | [raadplegen database](#) | [achtergrondinfo](#) | [sitemap](#) |

Soemita

[zoeken](#)[zoekinstructie](#)[uitleg database-gegevens](#)[afkortingen](#)[schepenlijst](#)

vadersnaam Idi
geboorteland Nederlands Indie
lengte 1.6
herkenningsteken Pigm.vl op 't voorhoofd en kin.
geslacht man
leeftijd 17
leeftijd (maanden) onbekend
godsdienst moslim

afreisplaats Samarang
afreisdatum 10 september 1925
schip Karimoen III
soort schip ss
monsternummer 522
aankomstplaats Paramaribo
aankomstdatum onbekend
in dienst van Agenten Nederlandse Handel Maatschappij
voor wie koloniaal gouvernement

contractcode AC1423
begin contract 24 oktober 1925
einde contract 24 oktober 1930
datum cvo 31 december 1932
ontvangstdatum premie onbekend
verblijfstatus onbekend
gewest Preanger
afdeling Tasikmalaja
district Tjikatomas
desa/dorp Bengking
plantage Marienburg & Zoelen
datum overlijden onbekend
datum terugkeer onbekend
schip terugkeer onbekend

naamsgegevens Heeft zich op 7/6/1949 gekozen de gesl.naam van Soemita en de voorn. van Iding (N.V. 4-6-1949).
familiegegevens voor aankomst Man van AC1424
familiegegevens Soemita 1423/AC echtgenoot van Bok Toeminem 1524/YY is v/v Christine Roekajah geb. 25/12/1946.
hercontracten onbekend
grondsituatie onbekend
opmerkingen CVO No. 1281. Heeft de nationaliteit van Nederlander verkregen bij beschikking van het Hof van Justitie dd. 18/8/1950 (getekend 10/2/1953). Ingeschreven 21-1-1935. Teruggetrokken 26/4/1935. Geboren volgens opgave van de moeder op 3 april 1908 n Indonesie.

[[afdrukbare versie](#)]

(c) 2000-2001 website - Rijksarchiefdienst
 (c) 1998-2000 database en gegevens - drs Sandew Hira (MERIT consultancy)
 en drs Maurits Hasankhan (IMUO)

Aan de gegevens uit de Historische Database Suriname kunnen geen rechten worden ontleend.

Nabeschuwing

De term “di tyulik” kreeg ik in mijn jeugd vaak te horen. Vooral na school. De wijze waarop mijn moeder steeds met een bepaalde angstige toon benadrukte dat ik niet ver weg van huis mocht zijn, deed vermoeden dat “di tyulik” een diepe indruk op haar had gemaakt. Ik heb haar nooit gevraagd waarom er een bepaalde angst voor “di tyulik” was ontstaan bij haar. Waarschijnlijk was ze doodsbenuwd dat ik ook ontvoerd of geronseld zou worden en daarmee “di tyulik” zou worden.

Kritische Javanen werden ook het land uitgestuurd, zoals Soegino. Ik heb het verhaal gehoord van een oudere inwoner van de plantage Rust en Werk. Een Javaanse contractant werd naar zijn vaderland teruggestuurd omdat hij op de plantage Maasstroom, ook wel “Tjangkringan” genoemd door de Javanen, voor problemen had gezorgd. Het verhaal deed de ronde dat hij zijn aangenomen taken, zoals het maaien van een aantal bedden, nooit fysiek had uitgevoerd. Echter uit controles is gebleken dat hij zijn taken wel had uitgevoerd. Volgens bepaalde mensen bezat hij een stille kracht die 's nachts de taken voor hem uitvoerde.

In indruk is ontstaan dat de politiek die de KTPI onder leiding van Bapak Iding Soemita voerde, zowel in sociaal-economisch als in maatschappelijk opzicht gedurende de periode 1949-1960, desastreuze gevolgen heeft gehad voor de sociale en economische ontwikkeling van de Javanen. Wel is echter politieke bewustwording bereikt onder de Javanen, gedeeltelijk reeds tot stand gekomen door de groep van ontwikkelde Javanen (PBIS). Terwijl de KTPI Mulih Jowo propageerde, streed de PBIS voor verbetering van het lot van alle Javanen. De achterstelling en discriminatie van Javanen, zorgde ervoor dat het kleine aantal van relatief ontwikkelde Javanen Suriname verliet in 1954. Er ontstond een braindrain onder de Javanen. Een aantal van deze ontwikkelde Javanen wist in Indonesië een goede baan bij een groot bedrijf te bemachtigen, terwijl zij in Suriname bij de overheid werden geweerd. Javanen werden in die tijd als dom versleten, waarschijnlijk door bevolkingsgroepen die voor hun eigen concurrentiepositie vreesden. Door de voordurende associatie van Javanen met domheid door de overige bevolkingsgroepen, werd de media bespeeld en kwamen de Javanen in een negatief daglicht te staan. Ook het feit dat gouverneur Kielstra het idee opvatte om Suriname te “verjavanen” speelde hierbij waarschijnlijk een grote rol. De Javanen werden achtergesteld en gediscrimineerd. Er bestond grote angst om een Javaan in dienst te nemen. Het gevolg hiervan was dat ook de Javaanse intelligentsia zich achtergesteld en gediscrimineerd voelden. Veel Javanen geloofden uiteindelijk zelfs dat ze niet deugden. Dit verschijnsel kwam ook terug in de jaren tachtig in Nederland, toen de Surinamers⁵ voortdurend in een kwaad daglicht werden gesteld. De autochtone beroepsbevolking zag de Surinaamse bevolking in Nederland als concurrent, immers Surinamers spraken de Nederlandse taal, beschikten daarnaast ook over een goede opleiding en vormden daardoor niet langer de sociale afhankelijke groep. Anno 2006 staan de Marokkanen en Antillianen in een negatief daglicht.

Interessant is nu de vraag of de Javanen in Suriname beter af geweest zouden zijn onder het leiderschap van Salikin Hardjo? Op basis van een aantal feiten denk ik dat de Javanen beter af geweest zouden zijn onder politieke leiding van Bapak Salikin Hardjo. Onder leiding van Bapak Salikin Hardjo is het gelukt om leiding te geven aan een organisatie die uiteindelijk de grootscheepse repatriëring (huren van schip) heeft verzorgd, om gesprekken met autoriteiten te voeren waaronder President Soekarno (om een stuk land en leningen voor de ontwikkeling van dat stuk land te verkrijgen) en om een dorp te stichten. Hij zorgde ook voor een goede boekhoudkundige verantwoording over de gang van zaken van desa Tongar. Onder pseudoniem Bok Sark heeft hij destijds wantoestanden in Suriname aan de kaak gesteld, die de Javaanse bevolkingsgroep zwaar hebben getroffen. Door zijn publicaties in de Banier van Waarheid en Recht is paniek ontstaan bij Surinaamse autoriteiten. Het krijgt zelfs aandacht van de Tweede Kamer in Nederland en wordt nauwgezet gevolgd. Kennis betekent ook in dit geval macht. Daarom werd in Tongar ook prioriteit gegeven aan het bouwen van scholen en het verschaffen

⁵ Beeldvorming: De negerbevolking claimt in die tijd het alleen recht Surinamers te mogen noemen, en de Aziatische bevolkingsgroep zien de negerbevolking als: Chinezen, Hindoestanen en Indonesiërs. De Aziatische bevolkingsgroep zien de negers op deze wijze ook als de Surinamers. Als de Aziatische bevolkingsgroep over de “Sranang mang” hebben, wordt hiermee bedoeld de neger bevolking.

van onderwijs. Dit heeft er uiteindelijk in geresulteerd dat velen van de meer dan duizend repatrianten hoog opgeleid zijn. Deze hoog opgeleide repatrianten bekleeden tegenwoordig hoge posten en nemen een belangrijke plaats in binnen de Indonesische maatschappij. Ze zijn bijvoorbeeld als ingenieur werkzaam bij grote oliemaatschappijen, zoals Paimin Sastropawiro die District Super Intendent is in Jakarta, Janney Wongso die als één van de weinige Indonesiërs de hoge opleiding van "Marine propulsion equipment" technicus heeft genoten en die uiteindelijk hoofdtechnicus op grote tankers is geworden. Satino Karso is opgeleid in Noorwegen en Duitsland en is uiteindelijk directeur geworden van een groot adviesbureau in Jakarta. Sayan Wongso is internist/rheumatoloog († 2001). Drs. H. Sarmoedjie is kolonel geworden bij de Indonesische strijdkrachten en is inmiddels met pensioen gegaan. Wagiran Sastropawiro is directeur van een recruiteringsbureau in Jakarta. Een zoon van Bapak Kariodimedjo is consul-generaal geworden voor Indonesië in de USA. Bapak Kariodimedjo senior heeft een hoge functie bij de nationale oliemaatschappij Pertamina bekleed. Er zijn nog velen die niet in dit lijstje voorkomen. Al met al hebben de iets meer dan duizend repatrianten toch een sublieme prestatie neergezet. Wanneer dit aantal afgezet wordt tegen een bevolking van 200 miljoen wordt de prestatie nog subliemer. Hieruit kan worden geconcludeerd dat deze mensen nu gelijke kansen geboden worden. Deze prestatie kunnen de achtergebleven Javanen in Suriname waarschijnlijk niet evenaren. Dit wordt enigszins bevestigd door repatriant mevrouw Martini Bledog, die verbaasd navroeg of het waar was dat Suriname slechts één Javaanse arts telde. Weinig tot geen topfuncties in Suriname worden bekleed door Javanen. De beelden van het bezoek van President Suharto aan Suriname in 1995 zijn op televisie uitgezonden. Hierdoor is het onzekere gevoel van sommige repatrianten over hun destijds genomen beslissing om terug te keren volledig weggenomen. Ze waren geschokt te zien dat de omstandigheden waarin de Javanen in 1995 moesten leven nauwelijks veranderd bleken te zijn in de loop der tijd.

Al met al ben ik ervan overtuigd dat er een grote kans aanwezig was dat Bapak Salikin Hardjo de Javanen zou hebben aangespoord om zich verder te ontwikkelen. Of dat hij de Javanen erop had geattendeerd dat de Surinaamse Staat jaarlijks beurzen beschikbaar stelt voor het volgen van een studie. Tot dusver maken de Creolen en Hindoestanen het meeste gebruik van de door Suriname beschikbaar gestelde beurzen voor verdere studie. Duidelijk is in ieder geval dat de Javanen deze geboden kansen onbenut en onaangeroerd hebben gelaten.

Wanneer ook de doelstelling van een te stichten dorp in beschouwing wordt genomen: dit wil zeggen "het streven naar de ontwikkeling van (mechanische)landbouw-, vis-, vlees-, handels- en industriële bedrijven, naast andere werkzaamheden ondernemen om (tevens) land en volk op te bouwen", dan zouden de Javanen onder leiding van Bapak Salikin Hardjo hoogst waarschijnlijk beter af zijn geweest. Ook is hij consequent geweest in zijn handelen, aangezien Bapak Salikin Hardjo desa Tongar altijd trouw is gebleven. Hij heeft Tongar getransformeerd van een gehucht naar een volwaardig dorp. De door de Javaanse gemeenschap uit Suriname opgebouwde desa was aanvankelijk al succesvol, maar werd in de jaren 1957 en 1959 meegesleept in de burgeroorlog. In die jaren werd de uit Surinaamse meegebrachte uitrusting door opstandelingen min of meer vernietigd. Desalniettemin werd de desa Suriname in 1988 uitgeroepen tot de meest ontwikkelde desa in de provincie West-Sumatra.

Het lijkt alsof de geschiedenis zich herhaalt, omdat de Javanen misschien naar de verkeerde mensen blijven luisteren. De Javanen zijn destijds in Suriname terecht gekomen, omdat zij luisterden naar de ronselaars. Bapak Salikin Hardjo kan gezien worden als iemand die zich heeft ingezet voor de ontwikkeling en het welzijn van de Javanen in het bijzonder. Jammer genoeg is dit hem niet in Suriname gegund. Toen de Langkoeas in 1954 vertrok met meer dan duizend Javanen waaronder voor Javaanse begrippen relatief veel intellectuelen, berichtte het dagblad de West terecht dat dit een groot verlies betekende voor Suriname. Hier kan de Javaanse gemeenschap in Suriname in het bijzonder aan worden toegevoegd. Hij heeft door zijn publicaties in de Banier van Waarheid en Recht het stereotype van domme Javanen in feite doorbroken. Aan de andere kant zou je Bapak Salikin Hardjo ook kunnen scharen onder het type verzetsmensen, zoals Anton de Kom en Louis Doedel. Echter Bapak Salikin Hardjo handelde veel sluwder dan andere twee verzetsmensen, dit door gebruik te maken van een pseudoniem. Echter veel Creolen hebben zich ook afgevraagd (affaire standbeeld) wat Anton de Kom als

verzetsmens nu uiteindelijk voor hen heeft betekend. Onlangs(25-06-2006) beluisterde ik dat in een Amsterdamse radio-uitzending.

Wat Bapak Salikin Hardjo, Anton de Kom en Louis Doedel met elkaar gemeen hebben, is dat ze allen Suriname uiteindelijk hebben verlaten. Bapak Salikin Hardjo verliet Suriname voorgoed met meer dan 1000 Javanen. Anton de Kom werd naar Nederland verbannen en overleed uiteindelijk in het Duitse concentratiekamp Sandbostel. Louis Doedel werd door het koloniale bestuur in het voormalige Wolfenbüttele LPI ('s-Lands Psychiatrische Inrichting) weggestopt, geestelijk kapot gemaakt en vervolgens mocht Doedel de inrichting verlaten.

Ondanks het feit dat de Javanen veel aan de ontwikkeling van Suriname hebben bijgedragen, kregen zij van de overige bevolkingsgroepen het etiket "dom" opgeplakt. De Javanen hebben met hun komst naar Suriname een rijke cultuur meegebracht, waaronder de adat, traditie, religie, taal, eetgewoonten, kleding, zang, dans en muziek. Dit heb ik eerder beschreven in mijn artikel "De komst van de Javanen in Suriname en de achtergronden." Javanen hebben in Suriname nog veel meer nagelaten: ook zeker gezondheidszorg, visserij(conserveren van vis), huisvlijt (gebruiksgoederen uit huisvlijt) en zij hebben de bloemsierkunst geïntroduceerd. De gebruiksgoederen hadden in de koloniale tijd ook een economische impact gehad. Naar mijn mening kent Suriname geen enkele bevolkingsgroep die zoveel diversiteit heeft nagelaten zoals:

- Gezondheidszorg: Dukun Pijet, Dukun bayi, anticonceptie (zelfs voor de komst van de stichting Lobi), Jamu;
- Gebruiksgoederen: Klosoh, Bamboe bezem, Tegok, Tampah, Tepas, Tjeting, Kepis, Pikolan, Soedoh saté, Ani ani, Ijskar, Lumpang, Lesong, Bangal;
- Groenteproducten: Tahu, Tempe, Tjapar deleh, Tjapar katjang hidju;
- Visproducten: Iwah Malem, Iwah asin, Terie, Ebi;
- Recycling gebruiksgoederen: Teklek (Tip tip), Erok erok, Siwoor, Pintyukan, Tjontong;
- Bloemsierkunst: Kembraar/gagar mayang en vele andere gebruiksgoederen.

Dus ook aan recycling hebben de Javanen al gedacht. Het kan zijn dat mijn generalisatie niet juist is, echter de andere bevolkingsgroepen die Suriname kent kunnen mijn mening wellicht weerleggen. De vraag die mij intrigeert is alleen: "Hoe komt het dat de Javanen in Suriname door de overige bevolkingsgroepen als dom worden gebrandmerkt of versleten?" In een aantal promotie onderzoeken is dit stereotype met betrekking tot de Javanen in Suriname echter weerlegd en ook de feiten bestrijden dit. Werd het vooroordeel misschien bevestigd door het optreden van enkele politieke leiders?

Vooraf in de koloniale tijd, voor de uitvinding van plastic, was de bijdrage van de Javanen waarschijnlijk zeer belangrijk geweest voor Suriname en haar bevolking en vormde een zeer goed alternatief. Wat was het alternatief als de Javanen geen gebruiksvoorwerpen hadden geïntroduceerd? Alle in Suriname woonachtige bevolkingsgroepen gebruikten de door de Javanen geïntroduceerde gebruiksvoorwerpen. Economisch gezien heeft de introductie van gebruiksgoederen ook een zeer grote impact gehad, want een aantal groothandelaren (bijvoorbeeld H.J. De Vries, C.Kersten en Co en Harry Tjin) had een aantal van deze gebruiksvoorwerpen in het assortiment opgenomen. Ook nu nog worden enkele producten verhandeld. Waarschijnlijk was de introductie van deze goederen oorspronkelijk bestemd voor de eigen gemeenschap. Echter gaandeweg bleek het ook belangrijk te zijn voor de overige bevolkingsgroepen die het koloniale Suriname kende. Niet alleen de producten zijn belangrijk, maar er schuilt ook een gedachte (design) achter de ontwerpen. Naar mijn mening is de economische betekenis van de introductie van deze gebruiksvoorwerpen in Suriname altijd onderschat. Paul Ophey verwoordt dit zeer treffend in zijn artikel over Javanen in Suriname: "Zelfgenoegzaam en achtergesteld, maar vooral vergeten".

Ongeveer dezelfde bewegingspatronen die zich in Suriname voordoen, doen zich ook in Nederland voor: Tweespalt. Voor de naar schatting 30.000 woonachtige Surinaamse Javanen telt Nederland momenteel relatief veel Surinaams-Javaanse verenigingen en organisaties. Ik merk dat vele Javaanse organisaties die zich hebben gevestigd in Nederland, elkaar hevig beconcurreren. Vooral als het gaat om het contracteren van Indonesische artiesten, die in

Nederland of Suriname een optreden geven. Ik vermoed, daarbij in beschouwing nemende de totale Surinaamse Javaanse populatie, dat vele organisaties zeker economisch gezien verliezen lijden. Tegenwoordig worden dergelijke evenementen veelal via stichtingen georganiseerd. Waarschijnlijk om belasting technische reden en om de verliezen te minimaliseren.

Naar mijn mening lijkt het mij beter dat zoiets onderling wordt afgestemd (bijvoorbeeld: Noord, Zuid, West, Oost), in plaats van elkaar te beconcurreren. Evenementen zouden naar mijn mening gezamenlijk georganiseerd moeten worden. Krachten zouden gebundeld moeten worden zodat een soort van "gontong royong" of "kongsi" wordt gevormd. Het voordeel hiervan is dat elke organisatie maximale winst kan behalen. Vooruitgang vraagt om samenwerking.

Tot slot

De Javanen in Suriname zijn nu wat zelfbewuster geworden en kijken niet meer lijdzaam langs de zijlijn toe hoe Suriname door anderen wordt geregeerd.

Terecht dat er nu vanuit de Javaanse gemeenschap claims gelegd worden op belangrijke posten in de Surinaamse maatschappij. Het opeisen van het voorzitterschap van het hoogste controlerende orgaan van de Staat Suriname vormt bijvoorbeeld een claim die alleen maar toe te juichen valt.

Immers de Javanen hebben destijds en nu nog steeds een belangrijke rol gespeeld in de (economische) opbouw van Suriname.

Dat in sommige gevallen misschien lachwekkend met de situatie wordt omgegaan, is slechts een uiting van de pijn die uiteindelijk ergens een plek zal moeten krijgen.

Het is nu hard nodig dat Javanen, zowel in Suriname als in Nederland, verder in hun eigen kennis investeren, zodat wij ons niet meer zelfgenoegzaam, achtergesteld en vergeten hoeven te voelen. Neem als "tjontoh" dat handje vol repatrianten als onderdeel van de in totaal 200 miljoen mensen, die enorm veel hebben weten te bereiken!

Literatuur:

1. **Fons Grasveld en Klaas Breunissen:** *"Ik ben een Javaan uit Suriname"*, Stichting Ideële Filmproducties, Hilversum ISBN 90-9003600-8, 1990;
2. **Klaas Breunissen:** *"Ik heb Suriname altijd liefgehad"*, KITLV Uitgeverij Leiden ISBN 90-6718183 8, 2001;
3. **Robert van Waesberge:** *"Suriname een stukje derde wereld"*, derde oplage, 1978;
4. **Riwajat:** *Tijdschrift voor Surinaamse Javaanse historie en cultuur* 1, mei 1987;
5. **Ismene Krisnadath:** *"Satijem, Publishing Services Suriname"*, Paramaribo 1995;
6. **Ingrid Saroda Mitrasing:** *"Bezoek aan een Javaanse nederzetting op Sumatra in april 1996"*;
7. **Paul Ophey:** *"Javanen in Suriname"*, Indonesië Naderbij, 1989.

Internet:

1. www.sraga.com: 2005-07-24; Jerry Egger.

Data bron:

Historische Database Suriname(HDS), sectie Javanen, Nationaalarchief.

©

Auteur:

P.P. Mangoenkarso

Rijswijk, augustus 2006

Met dank aan mw. drs. M. Mooibroek voor het op verzoek kritisch becommentariëren op het concept.